

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

VÁSÁRTÉR

* * *

Vasárnap van, verőfényes tavaszi reggel, talpon a család. Nagypám derékig vetkezve a gangra kitett lavór fölé hajlik, locsolja, szappanozza és mosogatja véznára aszott testét. Nagymama az udvaron álló növendék diófa alatt egy megkötözött lábú kacsával bajlódik. Az állatot térde közé fogja, befogott csőrét, fejét már ismerős mozdulattal előre hajtva a mellére szorítja, tarkója tájékán tépni kezdi a tollat, majd kést helyez a lecsupaszított nyakra, és elszántan vágja, nyiszálja, a kés alól előbuggyanó vérét egy tányérba eresztí. A csordogáló vér sötét és titokzatos, akár az éjfél, csak a fehér tányérban elterülve jön meg valódi színe. Anyám észreveszi, hogy a látványba belesápadok, ezért kézen ragad, és bevonszol a házba. De nagyanyám utána szól: – Jányom, ha felforrat a víz a fűtőn, szaladj már ki velem, ne botorkáljak annyit ezzel a fájós derekammal! Anyám egy konyharuhával megfogja a fazekat, és viszi a kopasztó vizet, de korai lenne még azt a vājlingba tölteni. A kivérzett baromfi hasán, mellén, szárnyai alatt a dús pihetoll, akár a hó, bizony, kár lenne veszni hagyni. Hozza is valaki az összehúzott szájú tollas tarisznyát, és a finom párnatöltelékeknek való hamarosan abba kerül. Most már jöhet a forró fürdő! A vājlingból a leforrázott toll nehéz, undorító gőze száll fel. Nagymama lábánál fogva megforgatja, majd néhány percig áztatja a forró vízben a tetemet, közben hideg vizet tölt a tányérban már alvadó vérré, a kés hegyével keresztet vág bele, s bár tudja, hogy irtózom tőle, kezembe adja: vigyem be, tegyem az asztalra, kutya vagy macska hozzá ne férjen. Megfogom a tányér két szélét, s óvatosan egyensúlyozva elindulok a lépcső felé. A tányér tartalma meg-meglöttyen, de szerencsére csak a víztől lesznek nedvesek ujjaim, alatta a vér már egybeállt. Beérek velem a konyhába, s ott, hál'istennek, anyám szabadít meg tőle.

Valamivel később a fűtőn kis vaslábasban kanálnyi zsír olvad, forrósodik, s néhány perc multával a piruló hagyma illatára fut össze számban a nyál. S ez még csak a kezdet: kell abba egy kis só és paprika, kevés vízzel felöntve, hadd járja át, hadd párolja – ha majd belekerül – a kacsamáját és a feldarabolt zúzáat. De tudja ezt az én nagyanyám magától is. Jön kis idő múlva, megforgatja, megízleli, s úgy találja, hogy a zúza félig már megpuhult. Leönti ek-

kor a vizet a nyers lepénnyé alvadt vérről, kisebb adagokra vágja, és hozzáadja a lábásban tökéletesedő társaihoz. Ennek már igazán nem sok kell, hiszen lehet készíteni az asztalt, jut körülötte egy szék mindenkinek. Nem nagy lakoma, nem tud vele jóllakni a család, de nem is ez most a szándék. Kenyérrel pótolva jó ízzel fogyasztjuk, és tudomásul vesszük, hogy szegény oktalan állat ennyit nyújthatott előlegebe értünk feláldozott testéből.

A reggeli után Nagyapa azzal méltatja a vasárnapot, hogy pipa helyett – Magyarországra szakadt fiai, Árpád és Kálmán jóvoltából – egy Csongor szivarra gyújt. De menyivel illatosabb, kékebb a füstje, mint annak a hitvány csibuknak! Komótosan ujjai közé fogja, elégedetten nézi a parázsló véget, s ha bele-beleszippant, felemelt fejjel élvezi az enyhe bódulatot. Így ünneplőben ülve elidőzik még egy keveset az asztalnál, de megmozdul aztán, mert a toronyban a másodikat húzzák. Ő a ház egyetlen lakója, aki maghallja a harang hívó szavát. Nem jár templomba az én apám sem, egyelőre még nem, s ennek minden bizonynal oka van.

A Vásártéren idősebb férfiak gyülekeznek. Van, aki a csendőr-laktanya felől érkezik, van, aki a zsidó temető irányából, de jönnek lassan a közeli házakból is. Közéjük tart kezében görbebotl az én nagyapám is.

– Adjon Isten jó napot! – köszön a beszélgetőkre, és megemeli fején a kalapot.

– Fogadja meg az Isten! – válaszol az öreg Gacsályi valamennyiük nevében. Valaki cigarettára gyújt, s miután az elhasznált gyufaszálat a skatulya feneke alá igazítja, a bezárt gyufásdoboz ábráját a többi elé tartja.

– Ehin van, ni. Még itt is azt írja, hogy má’ negyven éve itt vagynak.

Az emberek a gyufásdoboz címkéjére figyelnek. Azon egy stilizált hadihajó sötét árnyképe látható, amelynek erősen hangsúlyozott reflektorfényében rohamra indul a felajzott tömeg. De nem is annyira ez a fontos, hanem a két kiemelt évszám: 1917 – 1957.

– Nekem osztán ne beszéljen ilyen marhaságot – szól felindultan a vén Gál Józsi. – Hát tud maga számolni? Miótától vagyunk mi oroszok? Ami oda van írva, az nem miránk tartozik, hanem a Szovjetországra. Ott, igen, negyven éve, hogy hatalomhoz kerültek, de nekünk még csak tizenkét éve ülnek a nyakunkon.

– Maga erre azt mondja, hogy csak? – hördül fel hirtelen az öreg Gacsályi. – Ezek tizenkét év alatt felforgatták a fél világot, elvették mindenünket! De nemcsak bennünket. Ezek Amerikát is az orránál fogva vezetik, mer’ ezek olyan okosok!

– Méghogy okosok – veszi vissza a vén Gál a szót. – Na, maga nekem ilyet má’ ne állítson! Vótam én Oroszba, sajnos, de én okos oroszsal éppúgy nem tanálkoztam, mint ahogy ződ lúval se! Egy pár száz lelkes faluba’ építettünk egy hatalmas tehenistállót, az egész nyarat ott tőtöttük. Ott annyi liba vót, hogy fehérlett tüllük az egész határ, a talut meg a pihét csakúgy hordta a szél, de nem vót annyi eszük, hogy összeszedjék, ellenben a tyúknak leszedték a tollát, azt tömték a párnába. De méghogy a tyúknak! A kokast is megtépték, szinte rossz vót ránézni, olyan undorító vót azzal a két hosszú lábával. Hát a szerencsétlennek kukorékolni nem vót kedve, nemhogy petélni! Hát lehet ezektül jót várni? Máris több kárt csináltak, mint valamikor a tatárok, és csak a Jóisten tudná megmondani, hogy mi minden vár még ránk!

– Igazad van, Sándor – kapcsolódik be a vitába az én nagyapám. – Azt valóba’ csak az Isten tudja, hogy minek kútta a nyakunkra, és meddig tartsa még itt úköt. Hanem, ahogy a tatár meg a török se maradt itt örökre, ezek is majd csak elmennek eccer. De annyit azér’ már most megmondhatok, hogy nem mink fogjuk úköt kiföstölni. Arra mink már nem vagyunk képesek. Egyedül csak az égbenlakó jó Atyánk igazíthassa úgy a világot, hogy mink eztet még megérjük.

Nagyapám szavaira a férfiak szopora bólogatásba fogtak, s a toronyban pont ekkor szólalt meg a harmadik. Ez pedig – ki merné kétségbe vonni? – egyértelműen a Jóisten bölintása volt.

A Nagymama vasárnapi ebédjei máig emlékezetesek, de nem a bőségük, és nem is a különlegességük miatt. Annyi sohasem jutott, hogy mindenki degeszre egye magát, azonban a hétköznapiok savanykás ízű korpaciberéi és tejes meg lekváros puliszkái után minden vasárnapi ebéd fedelminek számított. Hanem a leves után főtt húsként fogyasztott baromfiapróléknak mégiscsak volt egy aprócska hibája, mégpedig ugyanaz, mint a hagymás-paprikás vér- és zúzapörköltnek, hogy a család részére igencsak kevés volt. De ezen a gondon egy rátermett háziasszony könnyen segített. Az én nagyanyám például a különféle mártásokkal, s azokat olyan szeretettel készítette és tette az asztalra, hogy még annak sem volt szíve visszautasítani, aki egyébként nem kedvelte a habart mesterségeket. A szárnyasokhoz ribizli-, meggy- vagy almamártás dukált, s ha nagy ritkán főtt disznó- vagy borjúhús került a tányérra, azokhoz vöröshagyma-, fokhagyma-, vagy tormamártás kívánczolt. Úgy bizony! Fél merőkanálnyi mártással mindjárt másképp festett a dolog! A csontokról lefogatott hús darabkáit bele

lehetett mártogatni, s ez által az a kevéske falat egy sajátos kísérő ízt kapott. S amire ezzel az aprólékos munkával végzett az asztalnál ülő legkisebb ember, szinte már el is szállt az éhsége, a kacsza arany-barnára sült darabjaival meg hadd foglalkozzanak azok, akik igazán szeretik.

A Nagymama heti kimenője mindössze néhány óra volt, azt is a vasárnap délutánból kellett kiszakítania. Más öregasszonyokkal ellentétben nem a sort járta, s nem is a temetőbe tartott, mint oly sokan, hanem öreg édesapját és beteg testvérét, a legénykorában has- és fejtífusztól megrokkant Gézát látogatta. Ha épp olyan kedve volt, csak szólnia kellett, s én mentem vele szívesen. Ebéd után már rendszerint készülődött. Ha akadt a tál alján némi maradék – töltött káposzta, esetleg néhány fasírt –, örömmel vitt kóstolót az öregnek, bár az mindig őszinte szerénységgel hárított: g

– Sose fáraggy, jányom, ellátom én magunkat. Igaz, tőtött káposztát nem szoktam főzni, de egy kis rántott paszulyt, pergelt tésztát akármikor megcsinálok. Most meg éppen tört paszuly van hagymás zsírral, de nem olyan lett, ahogy én szeretem, mer’ hiába mondtam a menyemnek, a Béla feleséginek, hogy nekem fejr paszulyt hozzon, mer’ abbul az igazi. Hát asziszed, azt hozott? Vót ebbe’ mindenféle – tarka, fejr, fekete, tavalyi meg még tavalyelőtti is. Az egyik má’ szétfőtt, de a másik még kemény. Nem is csuda, hogy ez a fiú is csak nyámmogott, nem akart belőle rendesen enni. Áááá – legyintett kiábrándultan, s tudnivaló volt, hogy e beszédes mozdulattal menyét minősíti.

Dédnagyapám, vagy ahogyan én neveztem, a nagyon öreg Nagyapa házát Újlak egyik lapályos részén, a Tisza-töltéssel párhuzamosan kanyarodó Hajós utcában kellett keresni. Csak át kellett vágnunk a templom mellett a főúton, s egy rámpaszerű ereszkedőn már el is jutottunk a nagy laposba. Az utca eleje félsoros volt, mert csak egyfelé lehetett terjeszkedni. Mindössze egy szekérútra teltt a háztor és a töltés között, s csak jóval beljebb egészült ki rendes kétsoros utcává, ahol a telkek elkanyarodtak a falu irányába, így aztán lett a házakhoz udvar, meg egy kis zöldségnek való föld is. S nemcsak gondolom, tudom, mert utánajártam, hogy itt volt a valaha népes Harsányi család ősi telke, itt született az én Margit nagyanyám és nyolc testvére. Jártam én már ott Nagymama nélkül, többször is. A jó múltkorában például, amikor Sanyikával kimerészkedtünk a csinált útra, a nagyon öreg nagyapa kosárral a karján épp hazafelé döcögött. Hozzá szegődtünk máris, átvettük tőle a kosarat, és hazáig kísértük. A kis-

ajtóban aztán megállt, s azon kezdte törni a fejét, hogy mivel jutalmazhatna bennünket. Elő is szedett lajbija zsebéből egy gyűrött rubeles bankót, s azt Sanyikának adta. Aztán nézett rám tanácstalanul egy kevés ideig.

– Hát neked mit adjak? – kérdezte inkább magától, mint tőlem, majd valamelyik zsebéből elővett egy diót, s azt nyújtotta át szinte már ünnepélyes mozdulattal.

Máskor meg, amikor idegesítette a gyerekzsivaj, a görbebotot emelte rám, hogy takarodjak az udvaráról. El is indultam görbülő szájjal a kapu felé, de valamelyik másod- vagy harmad-unokatestvérem rászólt:

– Tata, hát az is az unokája! Nem ismeri?

– Igen? – kérdezte megenyhülten – Hát te kié vagy?

– A Fábján Lacié – feleltem szipogva, mire ölelését jelezve széttárta a karját, és visszahívott a többiekhez.

Az utcában néhány házzal beljebb Buda Gyuláné lakott, vagyis Ilon, a Nagymama középső nővére, az utca végén pedig, ahol vissza lehet térni a csinált útra, Róza, az idősebb testvér, férje után Szilágyi Antiné. De megtelepedett itt egy-két nagyon szegény cigány család is. Nyáron vályogot vetettek, tavasztól őszig a Tisza füzeseiből és vizéből éltek. Kosarat kötöttek, horgásztak, portékáikat igyekeztek eladni vagy élelemre cserélni. Tanúja voltam egyszer, de talán kétszer is, hogy más utcabeli gyerekek otthoni környezetük biztonságából csúfokodva kiabáltak utánuk: „Cigányok vagytok, part alatt laktok, kutyát-macskát összeszedtek, azzal takaróztok!” Őszintén sajnáltam a tarka szoknyás Gobány Terkát és lányait, hisz senki sem ártottak, meg aztán már akkor sem kedveltem az ilyen bugyuta versikéket. Hát hogy lehet kutyával és macskával takarózni? Azt viszont megértettem belőle, hogy dédnagyapám utcáját pont ezért, s talán joggal nevezik némelyek Cigány utcának. Meg aztán éltek itt bőséggel olyanok is, akik fél vagy negyedrészt ugyancsak ehhez a népcsoporthoz kötődtek, de származásukat már nem szívesen vállalták. Ők az elmarasztaló jelzót lehangyva egyszerűen csak Uccának mondták lakhelyüket. – Ez is az Uccából való – mutattak olykor valakire. – Az Uccába be ne tedd a lábod! – hangzott fel néha a fenyegetés.

Volt azonban ennek az utcának valamije, amivel a község egyetlen más közterülete sem bírt. Ez által az utca kitüntetett figyelmet kapott, és felnőtt lakóinak jelentős része e valami által fontos, bizalmi státuszba került. Bármily prózai, ez a többlet a Tisza-töltés túloldalán húzódó államhatár volt, amelyet megközelíteni sem volt tanácsos senki emberfiának. Azt beszéltek, a sűrűn húzott szögesdrót-

kerítés és a szántás között hajszálvékony vezetékek feszülnek a fűben, s ha abba valami álnok határsértő belegabalyodna, jelzőrakéták röppennének a magasba, de könnyen lehet, hogy az a drót esetleg egy akna gyújtószerkezetét hozná működésbe. E szóbeszéd nyomatékául a töltés tetején naponta lóháton vagy gyalogosan, fegyveres határőrök vonultak végig. Elsősorban a szántás sértetlenségét ellenőrizték, s mellette a járókelőket mustrálgatták. A kapuban ülők vagy az ablakban könyöklők számára olyan lehetett mindez, mintha csak egy mozivásznon követnék az örökkön éber zöldsapkások mozgását.

Hogy történt-e akkoriban ezen a szakaszon jelentősebb határsértés, azt nem jegyzi az emlékezet, de a felelőtlen szóbeszédben – piacon, szomszédolásakor, talán a moziban gyakran vetített szovjet kémfilmek hatására – állandó téma volt a spionok üldözése és sikeres elfogása. Most például az a nagy újság, hogy a Buda Gyula szőlőlugasán fennakadt egy amerikai ejtőernyős, akit a derék szovjet állampolgár fiai segítségével elfogott, megköztözt, és erről azonnal értesítette a zasztavát.* A mi házunkban csak nevettek ezen, hiszen Budáné hetente legalább kétszer fordul meg nálunk, s ha való lenne a hőstörténet, már csak elkottyantott volna belőle valamit!

Az viszont tiszta, szent igaz, hogy az utca felnőtt lakosait évente egy-két alkalommal egybeterelték egy kis ideológiai tréningre. Határőrök, államvédelmis tiszték és propagandisták tartottak tájékoztatót a bonyolódó nemzetközi helyzetről, figyelmeztettek a fokozott éberségre, gyanús külsejű idegenek ólálkodása esetén pedig a jelentés kötelezettségére. A megszólítottak többsége nyitott volt erre a feladatra, gondolkodás nélkül mondott igent, mert szentül hitték, hogy a szovjet társadalomnak, a felszabadítók-nak köszönhetnek mindent. Ez a néphatalom adott nekik munkát, ez tette őket egyenlővé, ez emelte ki őket az előző rendszerek szociális mélységéből. Ennélfogva sommásan ugyan, de a kivételnek mindenkor kijáró tisztelettel mondom, hogy ezeknek az embereknek, bár magyarul beszéltek, gyerekeiket magyar iskolába járátták, egyáltalán nem volt magyar nemzetudatuk. De ha jobban megvizsgáljuk, nem volt nekik más sem. Ugyanakkor látványosan ragadt rájuk az orosz beszéd, bolondította őket a szovjet esztrád zene, eljártak a katonák szombati táncestjeire, s szentül hitték, hogy ezzel máris jogosultak a társadalom pártfogására. Egy szóval: épp elegendő hatalmat éreztek maguk mögött ahhoz, hogy felnyíljon rendesen a csipájuk. Fel is nyílt, abban nem lehetett hiba. Ha valaki más – bármi oknál

* zasztava – (orosz) határőrség

fogva – magyarságára hivatkozott, vagy kisebb konfliktusba kerülve megdöglőn lecsúszott közülük valakit, öntudattal szembefordultak vele, s úgy szögezték neki a kérdést: Mi az, te tán nagymagyar vagy?! S ott volt ebben a gúnyosan feltett kérdésben a ki nem mondott, de a hangsúly és a tekintet által egyértelművé tett figyelmeztetés: Vigyázz, a magyarságra könnyen ráfizethetsz! A törvény most minket pártol!

Eljön hamarosan az idő, s én is megtanulom – ha lehet, egy életre –, hogy a lakosság e rétegének a rend által eltűrt önkénye a kamaszok világában is pont így működik. Megsérteni, okkal vagy ok nélkül meglegyinteni senkit sem lehet, mert ezek már nem nézik el, ha közülük bárkit bántalom ér. Akár a legkisebb sérelmet a nyílt utcán, fényes nappal is megtorolják, harsányan csattannak a pofonok, s akik osztogatják, nagyon elégedettek magukkal, még inkább kivételes helyzetükkel. Egyenesen büszkék rá, hogy sok mindent következmények nélkül megtehetnek. De miért is ne, ha egyszer a bíró, jobban mondva a tanácselnök is közülük való?

* * *

Nagyapa ül a lépcsőn, ölében szakajtó, abba fejtí, morzsolgatja a málét. Megpróbálnám én is, de nekem nem adja meg magát a cső, vézna kis ujjaimmal meg sem tudom bontani az acélosra érett szemek tömören beágyazódott sorait. Igyekvésem láttán nagyapám kezembe ad egy félig fejtett csövet, s azal, ha nehezen is, de már boldogulok. Az idő eközben telik, a nap már rendszeren közénk pörköl, buglyas, sötét hajam alól csorogni kezd a víz. Pedig nagyapám régebben ül ott, ráadásul pufajkanadrágban, mégsem izzad. Hát az meg hogy lehet? – kérdezem. Neki, az ő köszvényes lábainak direkt jólesik a meleg – mondja. A tavaly egész nyáron le se vetette a vatelinnel bélelt nadrágot. Most is csak a gumicsizmát rúgta le lábáról, hadd süsse a nap, hadd fűjdogálja a szellő. Odapislantok, s megállapítom, hogy az ő lába legalább nem olyan fekete, mint a Szaxon bácsié, aki – már láttam – pont így napoztatja, ha kiül a háza elé. A szomszédasszonya állítólag meg is kérdezte tőle, hogy szokta-e mosni a lábát? Az öreg, hogy válaszolni tudjon, kivette szájából a pipát, köpött egyet, s miután elégedetten nyugtázta, hogy nyála ez alkalommal is nagy, szabálytalan csillagalakban terült szét a porban, röviden csak ennyit felelt:

– Én, jányom, suha.

De az én nagyapám szokta, láttam már többször is, ám hagyjuk ezt az okatlan beszédet. Meg amúgy is készülőben van valami, mert a diófán megsőrrent a szarka. Nagymama kedélyesen kiszól a konyhából: – Csak nem

vendég jön tán? Nagyapa nem válaszol, mert az efféle buta kérdést rendes, református ember meg se hallja, de engem felcsigázott vele, hát faggatom. Milyen vendég? Honnan veszi Nagymama, hogy jön valaki? Nagyapa kelletlenül felel. – Hát, csak így szokás mondani: Csereg a szarka, billeg a farka, vendég jön. Ne törődj vele, pusztaság az. Pusztaság vagy nem pusztaság, de nyiszorog a kisajtó, s lassú, kacsázó léptekkel jön Ignatisin Jóska, a postás.

– Adjon az Isten, Elek bácsi! Sürgöny érkezett.

– Fogadj’ Isten! – válaszol Nagyapa. – Oszt’ mi áll benne?

– Az, hogy jön haza a fia, Árpád.

– Hallod má’ Margit! – szól izgatott hangon be a házba. – Jön haza Árpád!

A híre Nagymama is kiszalad a konyhából, s amint kezébe kapja a táviratot, ruhája zsebét tapogatja izgatottan.

– Jaj, Istenem, hol a pápaszem, hova tettem a pápaszemet?

Visszalohol a konyhába, a Singer gép lapján meg is találja, s jön máris a fényre, hogy olvasni tudja.

– Asszongya: Szombaton, harmadikán érkezünk. Árpád. Mi is van máma, öregem?

– Csötörtök – feleli Nagyapa, és mint aki még most sem akar hinni a fülének, fejét ingatva hozzát teszi: Úgy látszik, mégiscsak igazat beszélt a szarka.

A Nagymama gondolatai azonban már előrébb tartanak.

– Így legalább Laci elibek tud menni Csapra, oszt segít nekik cipekedni...

Árpád bátyám annyira hasonlít apámra, hogy Tácu, a vonat elé kirendelt szekeres meg is szólítja: – Laci, ezt a két bőröndöt én már viszem a szekerre, hozzátok utánam a többit. De elcsodálkozik, amikor a peronon feltűnik a másik Laci, aki a kis Margitkának és Gitta sógornőjének a magas lépcsőről való leszállását segíti. – Juj, hát akkor te meg biztoson Árpai vagy! – hozza helyre tévedését. – Emlékszel rám? Habár nem biztos, mer’ tik idősebbek vagytok pár évvel. Én meg a Biri fia vagyok – próbálja tisztába tenni Tácu az ismeretség eredetét.

Nagy otthon az öröm, mert mégiscsak sok, mint majd utóbb kiszámolom, az a tizenkét év, amióta nem látták egymást. Nagyapa megtisztálkodott, megborotválkozott és kiöltözött az alkalomra – az orosz módiból átvett pufajkanadrágot könnyű cájgpantallóra cserélte, és lábára cipőt húzott, hogy Árpád fiának ne kelljen szégyenkeznie miatta előkelőbb származású felesége előtt.

Árpai bácsi valóban nagyon hasonlít az én apukámra, csak egy jó tenyéryelvel alacsonyabb, és bal arcán nem visel forradást. Hogy alacsony természetű, azt

már az esküvői fényképükről is láttam. Az ügyes fotográfus egy sámedlire állította, hogy ne tűnjék túl alacsonynak hosszú, fehér ruhás menyasszonya oldalán, s a ruha visszafordított uszálya lazán át van dobva a kisszéken, hogy leplezni próbálja ezt a kis csalást. Gitta néni a valóságban is magas, erős csontozatú és tartózkodó természetű asszony, aki nem hajol le hozzám, hogy megcsókolja az arcomat, mint más rokonok, az irántam való rokonszenvét, ha érez egyáltalán irántam valamit, egy számomra érthetetlen dicsérettel intézi el. „Te aztán vagány gyerek vagy” – mondja. De mit várhatnék tőle, amikor saját kislányát is két szemének villanásaival fegyelmezi, és úgy jár köztünk, mintha karót nyelt volna. Margitkát pedig, akit én nagyon, de talán még annál is jobban vártam, szinte azonnal kistestvéremként fogadtam el. Ő olyan komoly és jól nevelt kislány, aki kezet nyújt egy fiúnak is, amikor bemutatkozik, és olyan igaz, gyermeki szeretettel és ragaszkodással néz nagymamánkra, akit végre megismert, mintha csak attól tartana, hogy bármelyik pillanatban elszakíthatják tőle. Hát tessék, ez egy újabb ok, hogy azonnal megszeressem, s miután szóba került, hogy orvos leszek, ha megnövök, mindenáron injekciót akarok adni Margitkának a nagyapám által faragott fecskendővel. De nem a karjába, azt hiába tartja olyan engedelmesen, hanem a hasába, a szoknyája alá, mert engem – egyelőre – a kislányok másságában leginkább a szép fehér hasuk érdekel. S míg a jelképesen meghegyezett szűrőeszközt hasára szorítom, szemét és arcát figyelem, mert gyermeki érző szívemmel a világért sem szeretnék neki fájdalmat okozni, addig szűrom csak, amíg türelemmel viseli.

De hamarosan előkerülnek az ajándékba hozott dolgok, a barack- és cseresznyepálinkás üvegek, s mivel a többire már figyelni sem érdemes, a férfiak egyiknek azonnal kitekerik a nyakát, s isznak egy kupicával a találkozás örömeire. S ebben a pillanatban, hogy teljesebb legyen az öröm, Pista bátyám, a legkisebb fiú is megérkezik. Iszik egy nagyon keveset Nagymama, és isznak az asszonyok is, majd asztalra kerül a vacsorára sült friss oldalas, s az emberek az étvágy fokozása végett, vagy a cseresznyéhez való ragaszkodásuk jeleként isznak még egyet. A vacsora végén Nagyapa előveszi a Kövesdítől vásárolt fehér bort, egyre inkább csillognak a szemek, kipirulnak az arcok, s egyszer csak énekelni kezdenek. Árpi bátyámnak jó hangja van. Magyar nótákat, operettrészleteket hallgatunk, apám helyenként tódítja, de aztán a bátyám abbahagyja, meghúzza a borospoharat, és indítványoz: – Akkor most az Apuka nótáját! Nagyapa pironkodva megcsóválja fejét, hogy ez meg mire való, de amint Árpád rázendít a legénykort idéző régi nótára, ő is beleerősít:

Vesz nekem édesanyám kalapot,
 Fújja a szél rajta (j)a szalagot.
 Ha nem fújja, magam is lobogtatom,
 Ezt a kisjányt ide csalogatom.

De úgy látom, Pista bátyám nagyon szeretné, ha őt is felnőttként kezelnék, emberszámba vennék végre, hogy a figyelem egy kevésbé ráírnyulna. – Amikor Donbászton vótam, egy Munkács-környéki legénytől ezt tanultam – mondja lelkesen, s ő is belekezd egy nótába:

Hej (de) rézpénzt adjál, kutya zsidó, nem bankót,
 Mer' a bankó a betyárnak nem való.
 Mer' a betyár hun megázik, megfázik,
 Oszta a bankó a zsebébe széjjelázik.

Apám arca erre elkomorul, szűrös szemmel Pista öccséhez fordul, és mindenki számára érthetően tiltakozik a nóta ellen:

– Ebből elég! Nem kell a zsidókat bántani. Épp elég szenvedést mért a sors rájuk így is.

– Bátyám, de hát evvel én mi rosszat mondtam? Különben is, e' csak nóta!

– És azt már elfelejtetted, amikor a kűhíd alatt a zsidó gyereket békával etették?

– Az már régen vót, még a csehek alatt. És ha tudni szeretnéd, abban a gazemberségben én nem is vótam benne, csak ódalrul láttam.

Gitta néni most kezd igazán odafigyelni az éleződő párbeszédre, s férje mellé telepedve faggatni kezdi:

– Mondd csak, hogy is volt ez a békás dolog? Engem érdekel.

– Á, nem nagy ügy – feleli Árpi bátyám, én nem voltam ott, csak hallottam, hogy a Bajuszkirály, vagyis Endre, a testvére, Gyula meg Tibi, de Szilágyi Laci is ott volt, a csináltút kőhídja alatt kártyáztak, aztán ott gibicelt mellettük az egyik zsidó gyerek, azt hiszem, a Szaporafaszú fia. Mamuka, mi is volt a rendes neve annak a zsidónak?

– Az, ha jól emlékszem, a rőfös Gelb Lajosnak az egyik bátyja vót. Azért híjták így, mert sok gyereke vót. Igen, Gelb vót az is – magyarázza Nagymama.

– Na, hát annak az egyik csenevész kölyke csak ott lábatlankodott, ezek meg azt mondták, ezen túl akkor lehet köztük, ha megtér kereszténynek.

De az csak vigyorgott, és rázta a fejét. Akkor Tibi meg Szilágyi Laci elkapták, a két karjánál fogva a híd kőfalának szorították, és úgy próbálták belőle kicsikarni a hitvallást:

– Hiszed a Krisztust, az anyád úristenit? De az csak ingatta a fejét. Ekkor Gyula kikapott a vízből egy nagy zöld békát, elő mindjárt a bicskát, oszt a kövön négyfelé vágta, s egy darabot mindjárt az orra alá tartott. Akkor oszt már ő kérdezte:

– Hiszed a Krisztust? De a fiú most is azt mondta, hogy nem.

– Ha nem, hát nem. Így is jó – hagyta rá Gyula. – Na, de akkor nyeljed, Bumi!

A fiú azonban összeszorította fogait, nem volt hajlandó kinyitni a száját. Gyula erre bedühödött, a kés hegyit a nyakának szegezte. Megijedt erre rendesen, csak úgy járt a két szeme, de látta, hogy ezek nem tágítanak, hát nagy nehezen csak kitátotta, az meg gyorsan belenyomta az undorító cafatot. Hanem annak esziben sem volt, hogy lenyelje, csak forgatta, de nem volt mese. Gyula a szájára szorította a tenyerit, megforgatta szeme előtt a bicskát, így oszt csak legyűrte a torkán, csak úgy düjjedt a két szeme. Na, akkor megént megkérdezte tülle:

– Most már hiszed a Krisztust?

– Menjetek a francba! – kiáltotta a szegény gyerek, és mindenképpen szabadulni akart a fogságból. De erre Endre már hozta is a béka következő darabját, és nyomta egyenesen a szájába. Hát erre inkább meggondolta magát a zsidó fiú, és sírva mondta, hogy hiszem, hiszem, csak ne csináljátok ezt velem, engedjete már! Hát, ez bizony így volt.

Gitta néni még ült egy keveset maga elé meredve, majd felállt bátyám mellől, álló helyzetéből visszanezézett rá, aztán sógoraira emelte szemét. Egy másodperc töredékéig nekem is sikerült elkapnom a tekintetét, és mély kiábrándultságot láttam benne. Aztán csak ennyit kérdezett:

– Mit tudtok róla, megúsza a háborút az a Bumi nevű gyerek? Árpád bátyám és öccsei lehajtott fővel hallgattak. Helyettük Nagymama válaszolt:

– Elvittek innen mindenkit, úköt is. Oda is vesztek. Az egész család. De a nagybátyja, Gelb hazajött.

– Jobb is, hogy nem kell vele találkoznotok, nem kell a szemébe néznetek. Vegyétek tudomásul, hogy a gyermek lelke, vagy ahogy mostanában nevezni szokás – a tudata pontosan rögzít minden sérelmet, minden ellene elkövetett erőszakot, és csak az emberen múlik, hogy később, ha módja is nyílik rá, hogyan válaszol: a bosszú, avagy a megbocsátás nyelvéen? És tudjátok, miért?

Mert a lélek örök és nem öregszik a testtel, legfeljebb nemesedik – mondta Gitta néni, s elindult az ajtó felé, mintha éppen csak friss levegőre vágyna.

Engem, aki az egyik sarokban meghúzódva hallgattam végig nagybátyámat, ott kezdett igazán érdekelni a történet, amikor a zsidó fiút a békahúsrá bízatták. Azt éreztem, mintha szendergésem közben nyakon legyintettek volna, hogy ébresztő, azaz: „Nyeljed, Bumi!” Pont ezekkel a szavakkal szokott anyám még jobb étvágyra buzdítani, amikor azt látta, hogy valamit jó ízzel eszek. Így már teljességgel ismerős a mondás, de azt mégsem gondoltam volna, hogy egy ilyen durva történet az eredete. El is döntöttem, hogy ezen túl nem fogom eltérni neki sem, hogy így beszéljen hozzám. Hát nincs nekem saját nevem?

